

جایزه بزرگ معمار ۱۳۸۳

THE GRAND ME'MAR AWARD 2004

برندگان رتبه‌های اول تا پنجم، منتخبان هیئت داوران و تأسیسات جایزه بزرگ معمار • مسکن در متن سیاست عمران ملی
• حومه‌ها و ابرحومه‌ها • ایده بهشت در کار آوار آلو • جوهره فضاهای آشنا در معماری امروز • بزرگراه نواب، نوسازی نواب • گفتگو با فرش قهرمان پور • برندگان جایزه AIA برای طرحهای مسکونی • ساختمانی که پرواز می‌کند • بناهای یادمانی هوشمنگ سیحون

حس مکان در باغ ایرانی و باغ ژاپنی

SENSE OF PLACE IN THE JAPANESE AND PERSIAN GARDENS

Faryar Javaherian

فریار جواہریان

For the last ten years, Javaherian, who designed a modern Persian Garden in front of and a Japanese Garden behind the main building of the Iranian Calligraphers' Society, has been reflecting on the different visions of the world according to these two cultures. These are cultures that have generated the two seminal Ur-gardens for humankind.

This is a summary of a lecture given in May 2004 at the Department of Environmental Design of Tehran University.

محصور نمایند، اما زانیهای طبیعت را ستایش می‌کنند و می‌کوشند آن را بازآفرینند.

برای زانیهای کوه مقدس ترین عنصر طبیعت است (تصویر ۴). تعامل ذهن زانی و طبیعت از باورهای شینتو و بودیسم ذن سرچشم می‌گیرد. در ذن، نقاشی کردن کوه یا ساختن شبکه کوه در باغ، یک فعالیت مقدس به شمار می‌رود. یک نوع عبادت محسوب می‌شود و sansui-ga نام دارد. کوه‌های مقدس ترین عنصر باغ زانی، به صورت تعداد مشخصی صخره نجلى می‌یابد و می‌توان گفت که برخلاف ایرانیان، زانیهای شکرگزار آنچه در طبیعت دارند هستند. بنابراین، این دو فرهنگ "دو یینش کاملاً" متفاوت نسبت

بنابراین، این دو فرهنگ دو بینش کاملاً متفاوت نسبت به جهان و طبیعت دارند و این دو بینش در ایجاد باغ به نوعی

مطروح کنند (تصویر ۲). به گفته هاری کربن سرنمون چهار غایغ بهشت در ناخودآگاه قوم ایرانی همیشه وجود داشته و مهمتر از آن مشخصات اقلیمی ایران است.

نکته شگفت‌انگیز دیگر در تاریخ آفرینش باغ وجود فقط ۶ نوع طرح باغ در دنیاست: باغ ایرانی و باغ زبانی و همه طرح‌های دیگر با غاه‌های این دونو سرچشمۀ می‌گیرند: غاه‌های اسپانیایی، هندی، ایتالیایی، فرانسوی و شمال آفریقایی، ز طرح باغ ایرانی تعیین می‌کنند و غاه‌های چینی، انگلیسی، مربکایی و سایر باغ‌های طبیعی از باغ زبانی.

این دو ابر- باغ بیانگر ایده‌الهای و حسنهایی است که بیش از همه موجب فرخبخشی و لذت در انسان و به نوعی موجب تعادل بین انسان و طبیعت می‌شود. بنابراین، باغ ایرانی و باغ اپنی بیانگر دو بینش خاص نسبت به طبیعت و جهان هستند.

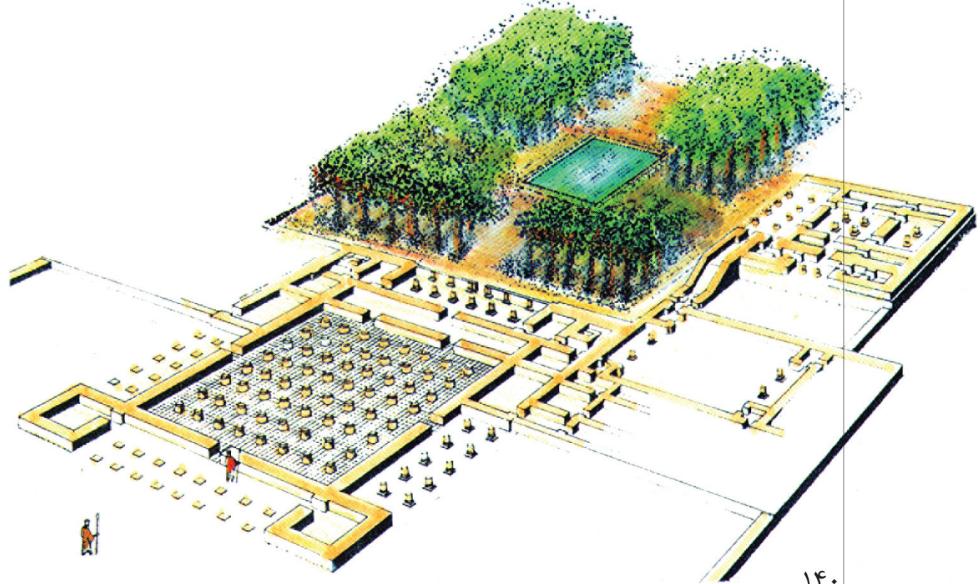
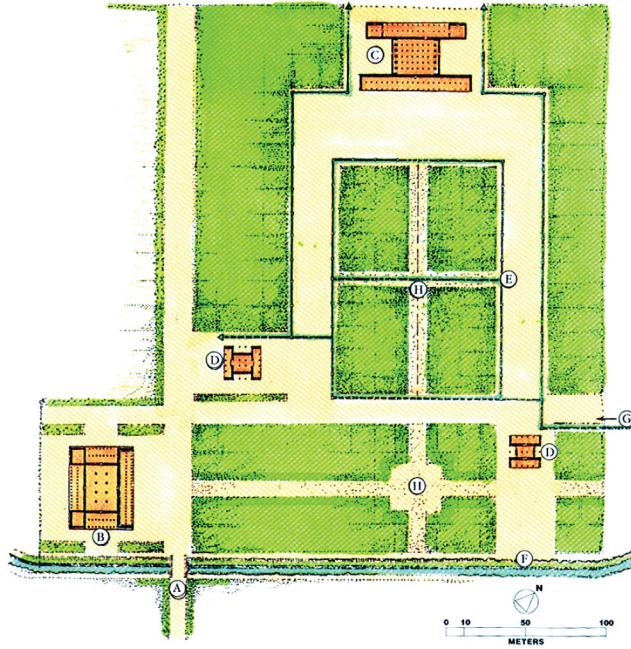
در ایران، آب مقدس ترین عنصر طبیعت است و از آنجا که برایانیان همیشه حسرت آنچه را ندارند می خورند، آب مهم‌ترین موضوع باغ ایرانی است (تصویر ۳). به اعتقاد بیشتر ادیان دوران عتیق، آب سرچشمۀ حیات است. زمانی که این عنصر حیات بخش با درختان سرو، که تمثیل جاودانگی هستند، ادغام شود، به مقدس بودن محیط باغ ایرانی پی می برمی. طبیعتی که مدام زلزله خشکسالی و سیل را نصیب انسان ایرانی می کردد و خودی خود نمی توانست مورد پرستش انسان قرار گیرد. پس می توان گفت که ایرانیها در ایجاد باغ می کوشند طبیعت را رام و

در طول تاریخ، زیبایترین فعالیت انسان آفرینش باغ بوده است. زمانی که پی می بردیم ایرانیان از حدود شش هفت هزار سال پیش، آن قدر روی گل و گیاه و حشی کار کردند تا سرانجام توانستند آنها را کشت کنند، به زیبایی فنی، علمی و هنری این فعالیت پی می بردیم. بته کوشش‌های منجر به کشاورزی کاملاً قابل توجیه‌اند، چرا که انسان از این راه مواد غذایی مورد نیاز خود را بدست می آورد؛ ولی کشت گل و گیاه خیال برانگیز است.

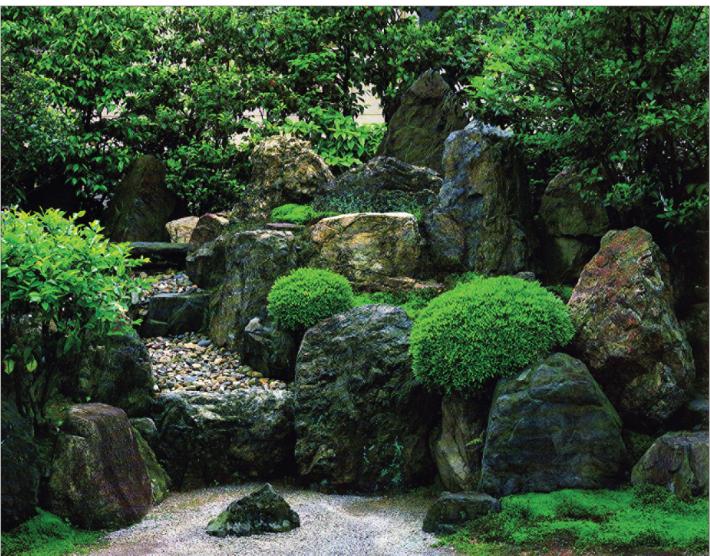
می توان گفت بعد زیبا شناختی، انسان را به سوی رام کردن و محصور کردن طبیعت سوق داده است. برخی تاریخ دانان معتقدند که زنان به مردان فشار آوردن تا شکار را کنار بگذارند و به کشاورزی و دامداری بپردازنند.¹ گمان می کنم زنان در پرورش گل و گیاه و آفرینش باغ هم نقش مهمی داشتند. با این حال، یک سؤال بزرگ همیشه مطرح بوده است: چرا در سطح کره زمین، پدیده باغسازی در فلات خشک ایران، شکل گرفت؟

وازه Pairidaeza مربوط به دوران مادهاست. اولین طرح‌های چهارباغ در دوره هخامنشی ساخته شد و هزار سال بعد در آیات قرآن، این طرح توصیف شد (تصویر ۱). استفاده از ترکیب «باغ اسلامی» ناشی از تبلی پژوهشگران غربی است که ترجیح می‌دهند «تمدن اسلامی» را به جای «تمدن جهان ایرانی» به کار بزنند. و آرکه تیپ کهن الگوی باغ بهشت را، که متعلق به مادها و شاید حتی ایلامیان است، به عنوان اسلامی

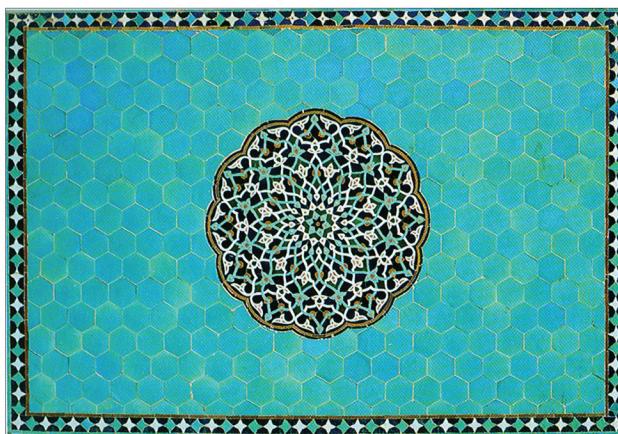
Reconstruction of Pasargadae Gardens by Moghtader and Yavarif

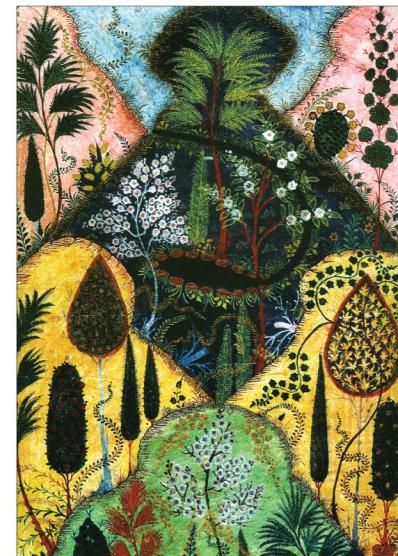
۱- بازسازی مجموعه باغهای پاسارگاد توسط منوچهر مقندر و مینوش یاوری

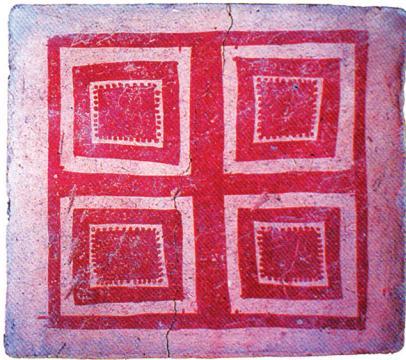
4- باغ معبد Kanjiin، کیوتو

Ceramic plinths of Jame Mosque, Yazd

2- منظره عرفانی، از کتاب هستی‌شناسی ایرانی "Xvarnah" mystical landscape, from Persian Anthology

5- کاشی (بایاجان)، قرن ۸ قم
Four-fold design on Tile, Baba Jan site, 8th C BC

Comparison of enclosing walls of Fin and Katsura Palace Gardens

5- مقایسه دیوار باغ فین و دیوار کاخ، باغ Katsura

دارد. ژاپن از لحاظ جغرافیایی دارای منطقه‌ای شبیه قطبی در شمال و شبه استوایی در جنوب است. در عین حال، کشوری کوهستانی است که مدام در معرض خطر سیل، زلزله و طوفان قرار دارد و دارای چهار فصل مشخص است. بدین ترتیب، چنبه‌های مشترکی با سرزمین ایران دارد. با غاهی ژاپنی زیبایی منحصر به فردی دارند که از ترکیب چند عنصر به دست می‌آید. یکی، زیبایی حاصل از ترکیب گیاه، شن، آب و سنگ است. دیگری، زیبایی مناظر طبیعی سرزمین ژاپن است که با تغییر فصل کاملاً دگرگون می‌شود و البته زیبایی مفهومی و نمادی از آیین شینیتو و بودیسم ذهن است. در اساطیر ژاپن، مکانهای که دورشان صخره وجود دارد Ametsu iwasaka نام دارند، به معنی «مرز بهشت» یا ametsu iwakusa. «کرسی بهشت» و اعتقاد بر این است که این مکانها محل سکونت خدایان هستند. همچنین تجمع آنوه درختان، himorogi، به معنی «مرز الهی» است. در واقع، باغ ژاپنی از طبیعت نقلید می‌کند و می‌کوشد خود را به طبیعت متصل کند (تصویر ۷). در اساطیر ایران، چشم، چاه یا قله کوه، که همگی تجلیگاه آب هستند، مکانهای مقدس و پرمز و راز محسوب می‌شوند. در باغ ایرانی، مظهر آب همیشه خارج از باغ است، گاهی در ۷۰ کیلومتری آن قرار دارد، در واقع، آغاز نمادین باغ است. باغ ایرانی در دل کویر از این آب کمال بهره را می‌برد تا یک «واحه»^۵ درونگرا و انبوه را بسازد و خود را از طبیعت

معرف جهان‌بینی این دو فرهنگ است. باغ در فرهنگ ایرانیان، بهشت روی زمین است. دور تا دور آن دیوار کشیده شده است تا جهان پرهیاهوی بیرون را از دنیای منظم درون دور کند و به آن اجازه نفوذ ندهد. طبق باورهای زرتشت، باغ می‌باشد ۷ لایه دیوار داشته باشد تا شیاطین وارد آن نشوند. به اعتقاد برخی پژوهشگران، حاشیه‌های دور فرش ایرانی در واقع، بیانی از همان دیوارهای دور باغ هستند^۶ (تصویر ۵). همان دیوارهای دور باغ هستند^۷ (تصویر ۵). در میان فضای باغ ایرانی، همیشه یک آبنما برای جاری کردن آب به چهارسوی باغ وجود دارد. به این ترتیب، باغ را به چهار قسم تقسیم می‌کند و جویه‌ای از سرچشمه می‌گیرند. از ۴۵۰۰ سال پیش تا به حال، نماد تمدن سومریها، که درود همدیگر را به طور قائم قطع و جهان را به چهار قسم تقسیم می‌کنند، به قوت خود در ادیان مختلف دنیا باقی مانده است. پروفسور ارنست هرزفلد^۳ اولین باستان‌شناسی بود که نقوش «چهار قسم» را در خرابه‌های شهر سامرا کشف و تفسیر کرد.^۴ این الگوواره چهارباغ به قدری اهمیت یافت که در نقش فرشهای ایرانی بافت و در مینیاتورها نقاشی شد (تصویر ۶). با وجود تنوع اقلیم و آب و هوای ایران، از کناره سرسیز دریای خزر تا خوزستان و تامانطقه کوهستانی همه‌جا همین الگو و همین ساختار هندسی، باغ را به وجود می‌آورد. در ژاپن هم، برخلاف وسعت کم این سرزمین، تنوع اقیمی زیاد وجود

۸- رواق (الامبراده) Fushimi Inari, کیوتو
Arcade of Fushimi Inari Shrine, Kyoto

۷- باغ - معبد Entokuin, کیوتو
Entokuin Temple Garden, Kyoto

امکان دارد که شاعران و عرفای حضور در باغ ایرانی، بعدی معنوی و مقدس به آن بخشیده باشند، اما اصل باغ ایرانی بر پایه لذت‌جویی ریخته شده است. باغهای شاهزاده‌ای در ایران برای استراحت و لذت شاهزاده‌های خسته‌از شکار ساخته می‌شد.

ساختار باغ ژاپنی^۶

دیاگرامی که از قرن ۱۵ میلادی تاکنون، در بسیاری از کتابهای طراحی باغ ژاپنی طرح شده است، نشان می‌دهد چگونه یک منظره طبیعی به وسیله عناصر مشخص به وجود می‌آید. این دیاگرام ۱۶ عنصر دارد که همگی دور «صخره مرکزی» یا (تگهبان) قرار گرفته‌اند. اینجا دیگر مرتعه‌ای متقابل فضای را متعادل نمی‌کنند، بلکه عناصر گوناگون یک نوع تعادل غیرمتقابل را به وجود می‌آورند.

البته وجود همه این ۱۶ عنصر همیشه ضروری نیست و می‌توان به طرق گوناگون و با تعداد متفاوت از آنها استفاده کرد. این عناصر بسیار شبیه به شخصیت‌های یک نمایشنامه هستند (تصویر ۱۰):

۱- اولین و مهم‌ترین عنصر، صخره نگهبان واقع در مرکز باغ است که بیشترین حجم آن در زمین فرو رفته است تا به آن حالت طبیعی بدهد، و این تصور را به وجود آورد که همیشه در این مکان بوده است، حتی اگر آن را ز جای بسیار دوری به این مکان آورده باشند.

۲- «تپه کوچک» یا «صخره مهمان»، که یک آبشار کوچک از آب یا گیاه آن را به وجود می‌آورد.

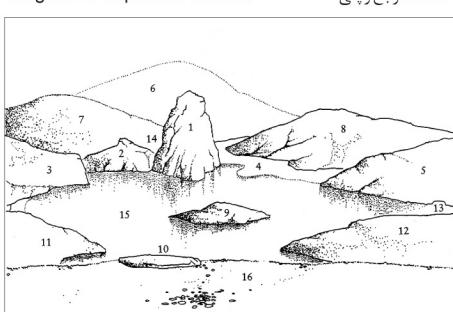
۳- «کوه اطراف» در جلوی صخره مرکزی قرار دارد و باعث می‌شود آن صخره بسیار دورتر به نظر آید.

۴- «ساحل شن» در سمت قرار دارد و به کوه تعادل می‌بخشد و کاملاً طبیعی به نظر می‌رسد.

۵- «کوه اصلی» دورتر است و به منظره عمق می‌بخشد. ع- «کوه دوردست» پشت همه عناصر است.

Diagram of Japanese Garden

۱۰- عناصر باغ ژاپنی

رواقهای ایرانی هستند. همزمان با گسترش تغیر بودیسم در ژاپن، سبک باغ‌سازی Shinden، که براساس تصاویر Jodo یا «سرزمین خلوص» که در کتب مذهبی توضیح داده است، رواج یافت. یک نمونه کامل آن، باغ Byodoin و معبد Uji واقع در حومه کیوتو است.

در قرون ۱۱ میلادی، در اوخر سلسله Hei، پک نجیب‌زاده ناشناس قوانین باغ‌سازی را در کتاب Sakuteiki به رشته تحریر درآورد. تقریباً پنج قرن بعد در ایران، رساله ارشاد‌الزراعه نوشته شد که در آن این‌صورت‌های ضوابط طراحی و اجرایی باغ ایده‌آل را بیان کرده و سپس به دستور طبخ انواع شربتها و مریباها... پرداخته است. در باغ ایرانی، هندسه بسیار قوی است و خود را به طبیعت تحمیل می‌کند (تصویر ۹).

در کتاب Sakuteiki اصول طراحی باغ چنین بیان شده است:

ایدتا زمین و آب موجود در نظر گرفته شود و بعد

مکانهای طبیعی زیبایی که در خاطره و ذهن نقش سته است

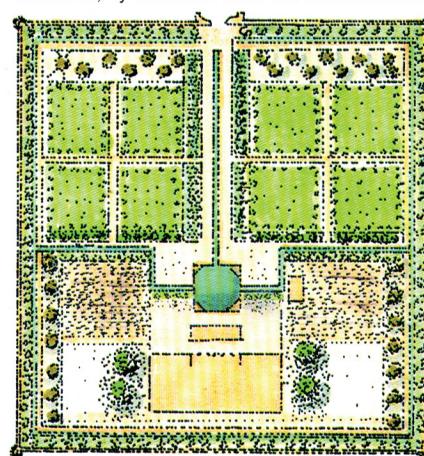
به یاد آورده شود. سپس زمانی که مکان نهایی باغ انتخاب

شده، طراح باید بگذارد تا خاطره برای او تعیین کند کدام

عنصر از همه بیشتر احساس برانگیز است.

دوران طلایی طراحی باغ ژاپنی، دوران Munomechi است که از ۱۳۳۳ تا ۱۵۶۸ میلادی به طول انجامید. در این دوران، استاد کارانی به نام Kawaramus (به معنی آدمهای کوه نهر و رود) بسیار فعال بودند و سبک جدید باغ خشک، که فقط با صخره سنگ و شن ساخته شده بودند، در سبک معماری Shoin و نقاشی چینی ga تأثیر گذاشتند. تأثیر دیگر این تغیر در پرورش مینیاتوری درختان، bonsai، و منظره‌های «کشوئی»، که هدف‌شان نمایش جهان در یک فضای محدود است، تماماً تلاش برای رسیدن به نوعی فضای ایده‌آل برای اعمال مراقبه بوده است. در واقع، باغ ژاپنی فضایی کاملاً ذهنی است و بر تمرکز فکر تأیید دارد.

Comparison of Garden layout adapted from *Ershad al-zera'eh*, by Minouch Yavari and Mahvash Alemi

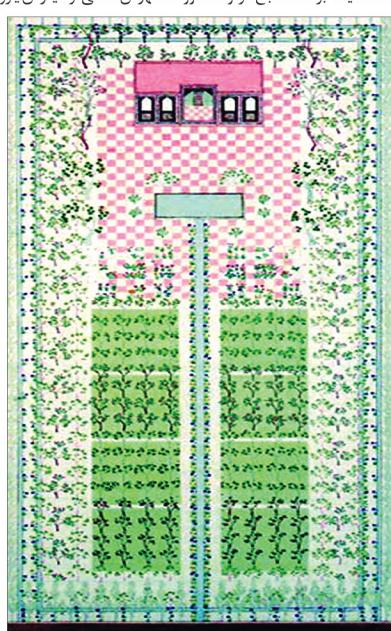
خشک و پیرامون خود جدا کند. مهم‌ترین مشخصه باغ ایرانی، نمایش آب است. حضور مدام آب در باغ به دلیل کمیود و ارزشمندی آن در سرزمین ماست. باغبان ایرانی می‌کوشد حجم آب بیشتر به نظر برسد. بارها آب را به دل زمین می‌برد و دوباره آن را در مسیر جویه‌ها حوضها و فواره‌ها نمایان می‌سازد. برای بیشتر جلوه دادن

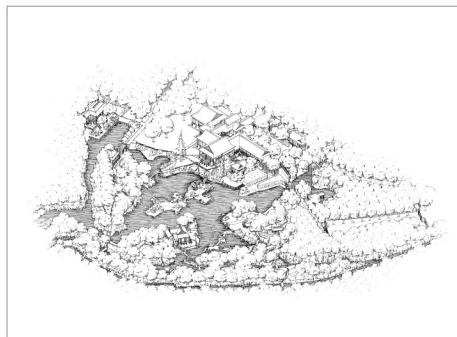
حجم آب تکنیکهایی را به کار می‌برد. مثل به کارگیری موج‌سنگها در آبشارهای کوچک، یا سینه کبکی (سینه کفتری)، آبنمایهای بسیار وسیعی که عمق آن بیش از یک آسمان را در روز و شب منعکس می‌کند، عالم مثال و جهان دنیوی را به هم متصل می‌کند.

اگر آب مهم‌ترین عنصر باغ ایرانی است، کوه مهم‌ترین عنصر باغ ژاپنی است و در همه فصلها، کاملاً دیده می‌شود. اولین باغهای ژاپنی در منطقه کوهستانی Yamato، که در حال حاضر Nara نام دارد، در قرن ۶ میلادی بدید آمدند. این باغها تقلیدی از صحنه‌های اقیانوس بودند، برگهای عظیمی با سواحل شنی و سنگی و همچنین جزایر کوچک در قرون ۶ و ۷ میلادی، نظر شینتو جای خود را به بودیسم داد، و از این پس، تأثیر بودیسم در طراحی باغهای ژاپنی کاملاً محسوس است.

در سال ۷۹۴ میلادی، پایتخت از نارا به کیوتو منتقل شد. کیوتو در بستر طبیعی بسیار زیبا و شاعرانهای قرار گرفته است. در این منطقه چندین رودخانه به هم می‌رسند و کالالهای زیادی برای آبرسانی به شهر حفر شده است. تابستانهای کیوتو گرم و شرجی است و برای خنک کردن هوا، آبشارها و برگهای بسیار ساخته‌اند و جویهای مصنوعی مابین ساختمانها عمور می‌کنند و از میان باغها می‌گذرند. این برگهای معمولاً اشکال قایقه‌ای و در کنارشان ماهیگیری کرد. آلاچیقهای ماهیگیری فضایی کاملاً ذهنی است و بر تمرکز فکر تأیید دارد.

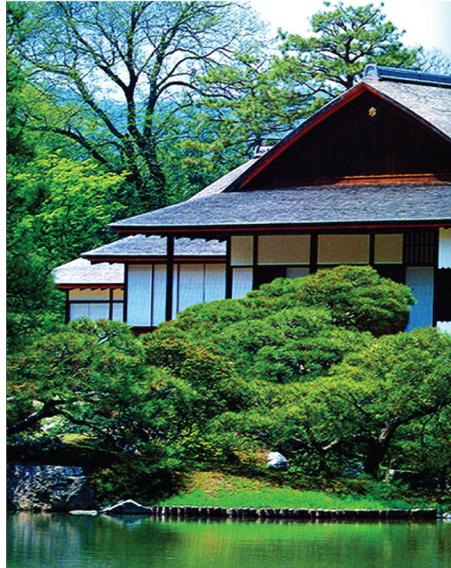
Tsu ridano، راهروهایی به هم متصل می‌کند و یادآور مقایسه برداشت «باغ» از ارشاد الزراعه مهوش عالمی و مینوش یاوری

Plan of Katsura Garden

۱۳- نقشه باغ Katsura

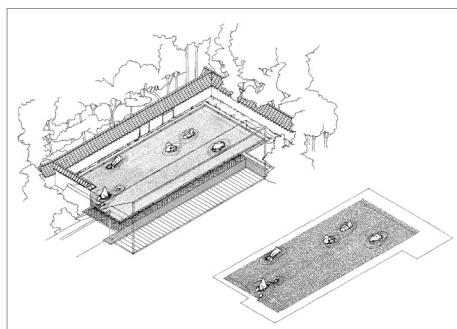
Katsura Palace Complex

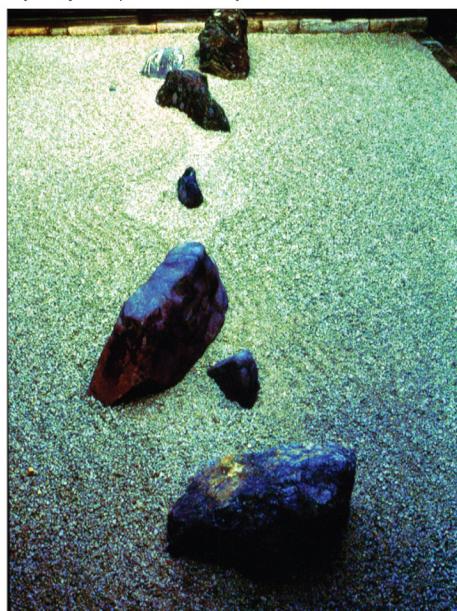
۱۱- باغ گلشن طبیس، ترسیم مینوش باوری Golshan Garden, Tabas, drawn by Yavari

اشیای مختلف، بازی نقاشی، یا بازی قصه‌گویی و بازی فیلسوف و البته بازی سالک که مهم‌ترین است. به عنوان مثال، ژاپنیها صخره‌های عظیم را از نقاط گوناگون کشور می‌آورند، کسانی که می‌توانستند این سنگها را شناسایی کنند، نوعی لذت کلکسیونری را تجربه می‌کنند. در قوانین نقاشی ژاپنی برای وسعت دادن به منظره ترسیم شده با پرسپکتیو بازی می‌کنند و قسمتهای جلویی را جلوتر می‌آورند و قسمتهای پشتی را بسیار کوچک ترسیم می‌کنند. در باغ هم همین اتفاق می‌افتد: ساحل جلویی جزئیات خیلی زیادی دارد و عاصر آن بزرگ‌تر از واقعیت هستند، اما ساحل عقب بسیار کوچک‌تر و کمی مبهم ساخته می‌شود.

bag ژاپنی، bag فلسفی است و همانند اباری در کجهان عمل می‌کند. یکی از زیباترین انواع بازهای فلسفی، بازهای خشک یا بازهای سنتگی است. در این نوع bag، مکتب مینی‌مالیسم، به معنی «کاهش دادن در حد امکان» و با کمترین عاصر بیشترین مفاهیم را انتقال دادن، به اوج مرسد، تا حدی که کوچک‌ترین تغییر در این بازهای یک اتفاق مهم تلقی می‌شود. این مینی‌مالیسم از ذن سرجشمه می‌گیرد و مشهورترین نمونه آن bag-ji-ryo است (تصاویر ۱۶، ۱۷). این bag فاغ فقط ۱۵ صخره دارد که در مستطیلی مملو از شن قرار دارند و چند درخت نیز در انتهای bag وجود دارد. شن نماد آب است و صخره‌ها نماد کوه این bag یک منظره‌ذهنی است که سادگی

Ryoan-ji Temple Garden, Kyoto

می‌ساختند. در گذشته، بازهای چینی از طبیعت «وام می‌گرفتند» و در ژاپن اصطلاح «وام از طبیعت» (wam Shakkei) نام دارد. معروف‌ترین نمونه وام از طبیعت در bag مشهور Katsura است که در آن حاشیه‌های bag به طبیعت پیرامون متصل می‌شوند (تصاویر ۱۲ و ۱۳). اما بهترین نمونه این مورد در bag Shuga Kuin است که انتهای آن به جنگل ختم می‌شود. این مسئله یکی از مهم‌ترین مشخصه‌های bag ژاپنی است. bag ژاپنی می‌تواند بسیار کوچک باشد، اما از درون چینی می‌نماید که قطعه‌های از دنیا وسیع خارج است و از همه طرف به سوی جهان پیرامونش گسترش یافته است، گویی bag ژاپنی و طبیعت در هم ادغام شده‌اند. در حالی که bag ایرانی، برخلاف «اصل ادغام شدن»، براساس اصل «محصور شدن» و جدا شدن از بستر طبیعی پیرامون شکل می‌گیرد. (به استثنای بازهای کناره خز)

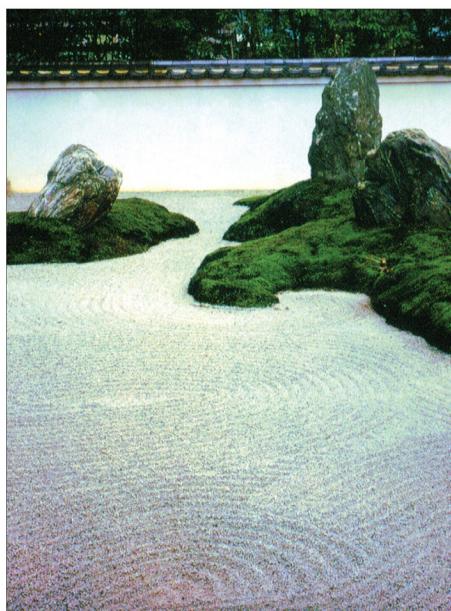
لذت‌گرایی در bag
در bag ایرانی، پنج حس انسان تحریک می‌شود: لذت دیدن منظره زیبا مبنای طراحی و قرارگیری کوشک در bag است. کوشک جایی بنایی شود که بهترین مناظر از آن قابل رویت باشد. اواز پرندگان و جریان آب حس شنوازی را از این کنند. نسیم خنکی که در bag می‌وزد حس لاسم را تحریک می‌کند. «بوستان» یا «بسن» یکی از واژه‌های است که به مفهوم bag به کار می‌رود، به معنی بو+ستان. یعنی مکان بو. عطر گل و گیاهان ایران در جهان مشهور است. مراسم میوه‌چینی و میوه‌خوری در bag نیز محرك حس ذائقه است. در bag ایرانی، تناول هر میوه‌ای آداب خود را دارد: مثل مراسم توت چینی، یا خنک کردن هندوانه در آب حوض. اوردهاند که ناصرالدین شاه در زمان رسیدن آلبالوها در bag صاحب‌فرانیه، به آشپز خود دستور می‌داد شیرهای از قند به آلبالوها اضافه شود و سپس آنها را می‌چینند و میل می‌کردد.^۷ اما لذتها در bag ژاپنی با انواع «bag» به وجود می‌آیند، مثل بازی جمع‌آوری

- ۷- «کوه میانی» ارتفاع کمتری دارد.
- ۸- «قله کوه» به فضای بی‌نهایت طبیعت اشاره دارد.
- ۹- «جزیره مرکزی» اشاره به رمز و راز جزایر مقدس دارد.
- ۱۰- «صخره مقدس» در ساحل و در نزدیکی مکانی است که روح bag در آنجا بیش از مکانهای دیگر حس می‌شود.
- ۱۱- «جزیره صاحب bag» در سمت چپ باید آنقدر بزرگ باشد که روی آن گیاه بروید.
- ۱۲- «جزیره مهمان» در سمت راست قرار می‌گیرد.
- ۱۳- «خروجی برکه» به بی‌نهایت طبیعت اشاره دارد.
- ۱۴- «دهانه آبشار» سرچشمۀ برکه یا دریاچه است.
- ۱۵- «برکه یا دریاچه» قلب bag است.
- ۱۶- «خلوط پهنه ساحل» روی ساحل جلویی و با جزئیات کامل مشخص می‌شود.

ساختار bag ایرانی (تصویر ۱۱)

- ۱- آب: جایی که آب پدیدار می‌شود، مکانی مقدس است.
- ۲- دو محور اصلی آب و تقاطع آن با جویهای دیگر که چهار کرت اصلی را به وجود می‌آورد.
- ۳- کاشت درختهای عظیم در طول محورهای اصلی (به خصوص سرو، کاج و چنار)
- ۴- کاشت درختان میوه در داخل کرتها برای ایجاد کاشت بانظم پنج نقطه‌ای
- ۵- کاشت گلهای رنگارنگ و خوش‌عطر بدون نظم خاص در حاشیه محورها با تأکید روی گل سرخ که بلبل را جلب می‌کند.
- ۶- دیواری دز مانند دور تادور bag را با یک الی چهار روودی در چهار جهت محصور می‌کند.
- ۷- هدف اصلی bag ایرانی، به وجود آوردن یک واحه و یک بهشت منظم در میان جهانی مملو از آشفتنگی و بی‌نظمی است، اما در bag ژاپنی هدف اصلی، ایجاد کردن یک جهان مینی‌اتوری است، چنین‌ها نیز پیش از آن چنین بازهایی را

۱۶ و ۱۷- bag معبد Ryoan-ji

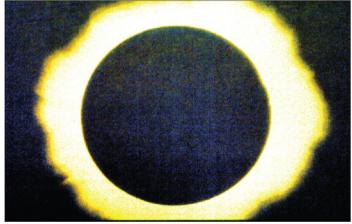

۲۰- ورودی قبل از چایخانه، باغ-کاخ Katsura, کیوتو، سبک Sabi
Tea room entry in Katsura Complex

۱۹- باغ خصوصی، سبک Syo, توکو
Private garden in Tokyo

۱۸- کسوف
Eclipse of the sun

رابطه بیرون و درون
در باغ ژاپنی، یک پرده کاغذی کشیوی یا بازشو، فضای بیرون و درون را جدا می‌کند و رابطه خیلی نزدیکی بین داخل و خارج به وجود می‌آورد (تصویر ۲۱) فضاطری طراحی شده که بهترین منظره را نشسته بر زمین می‌توان دید. رفاه در اینجا فدای زیبایی منظر می‌شود (مهنم نیست که گرمای تابستان به درون نفوذ می‌کند یا سرمای زمستان) و صحبت از

رابطه نزدیک بین انسان و طبیعت است.
در باغ ایرانی، رابطه میان انسان و طبیعت خیلی رسمی‌تر است. فضاهای بیرونی ساخته شده‌اند که از داخل آنها چشم‌اندازهای زیبایی به محورهای اصلی ایجاد شود و روی پرسپکتیو یک- نقطه‌ای حساب شده‌ای تأکید می‌شود. در باغ ایرانی، یک سلسله فضا طرح‌ریزی می‌شود تا از بیرون به درون برسیم.

مظهر آب

همان‌گونه که در کتاب Sakuteiki ذکر شده است مظهر آب در باغ ژاپنی هرگز نباید عیان شود. فقط به حضور آن اشاره می‌شود و این اشاره معمولاً با ایجاد یک آشکار کوچک صورت می‌گیرد. در باغهای ایران هم مظهر آب یک نوع راز است و سرچشمه‌اصلی آن خارج از باغ است و از طریق قنوات به آن می‌رسد. گاهی نیز دقیقاً بیرون باغ است همانند چشمۀ سلیمانیه در خارج باغ شاه فین کاشان. گاهی نیز چند چاه در باغ وجود دارد.

bag ژاپنی متاثر از فرهنگ چین است در فرهنگ چین، سمبل yang و yin همه عناصر را از هم جدا می‌کند. اصل مؤنث و مذکر در فرهنگ ژاپن معادل این دو واژه قرار می‌گیرد: yin-yayoi و yang-jomon. این اصول در طبیعت کاملاً واضح است. پدیده کسوف بهترین نمونه تلفیق yin و yang است که خورشید و ماه در هم ادغام می‌شوند و تصویر hirai در روی هم قرار گرفته و دیده می‌شود (تصویر ۱۸).
bag ایرانی از اصول هندسی پیروی می‌کند که در فرهنگ ما بعد فلسفی زیادی دارد. همین اصول هندسی در هنرهای تجسمی و معماری ایرانی نیز کاملاً آشکار است.

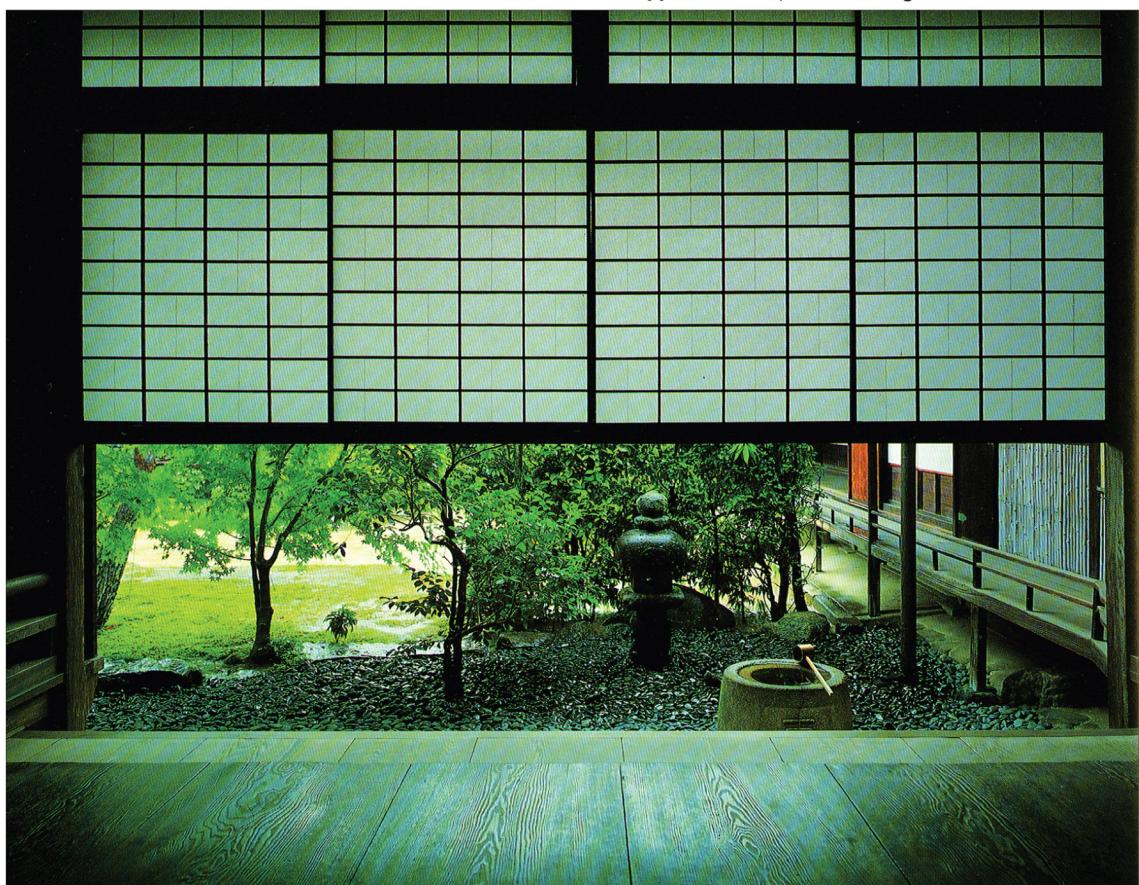
گونه‌شناسی باغ

bag ایرانی را می‌توان بر طبق اسامی آن، که به نحوی کاربری آن را نیز مشخص می‌کند، تقسیم‌بندی کرد: باغ- شکارگام- باع- مزار، گلستان، بوستان، باغ میوه، باغ شاهزاده و ... اما bag ژاپنی را نسبت به درجه کامل بودنش به ۳ گروه تقسیم می‌کند: ۱- باغهای کامل با جزئیات زیاد = ۲ Shin - ۲- باغهای کامل با جزئیات متوسط = Syo (تصویر ۱۹) - ۳- باغ با جزئیات کم و ساده = So
این سه گروه مجدداً براساس زیباشناسی به سه دسته تقسیم می‌شوند:
۱- زیبایی طبیعی = ۲- Shibui - آرامش و تنہایی = ۳- Wabi

۲۱- باغ- معبد کاخ Kohoan, چایخانه Bosen, کیوتو
Entrance to Era Garden, Kyoto

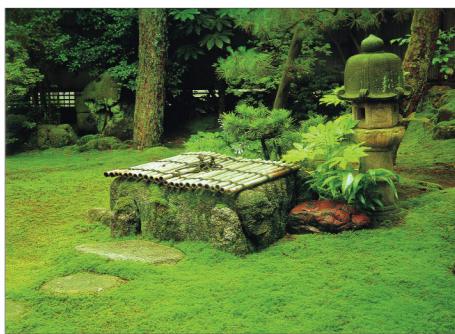

Bosen Tea room, Kohoan Temple Garden, Kyoto

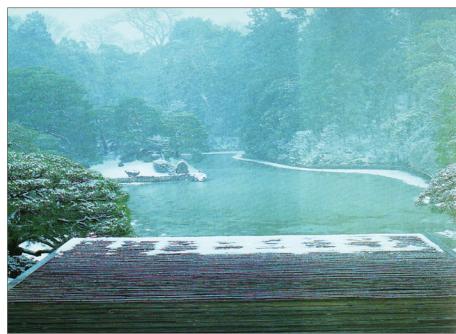

۲۱- باغ- معبد کاخ Kohoan, چایخانه Bosen, کیوتو

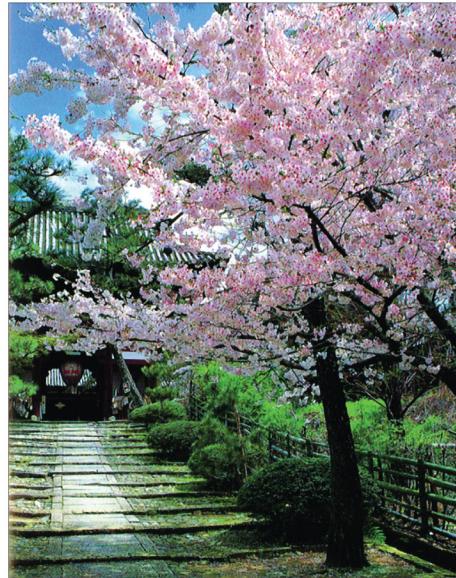
آن انسان را به سوی تزکیه نفس می‌کشند. یک پیشوای ذن به نام Tesreu Soki در مورد ji-ji می‌نویسد: «در اینجا تقلیل دادن سی‌هزار فرنستگ به یک پا کاملاً محسوس است. به گفته برخی، خود او طراح این باغ بوده است. این باغ به بعد ۲۵ × ۱۲/۵ متر، که سطح آن بادقت بسیار زیاد با سنگریزه‌های براق پوشانده شده است، در کنار معبد قرار دارد و راهیان هر روزه باشن کش سطح آن را مرتب و راه راه می‌کند. دیوار کوتاه باغ آن را به جنگل انبوه بیرونی متصل می‌کند. در سه سمت باغ، وجود تعدادی رواق سبب می‌شود باغ از فضای نیمه‌باز دیده شود. ۱۵ صخره در ۵ گروه به گونه‌ای چیز شدطاند که از هیچ نقطه‌ای به جزا آسمان، بیش از ۱۴ صخره دیده نمی‌شود: این نکته رمز و راز باغ Ryoan-ji است. صخره‌های گوناگونی از این باغ وجود دارند، به عنوان مثال، این تفاسیر گوناگونی از این باغ وجود دارند، به جز از آسمان، تشبیه کردن، پا دیگرام نقطه‌های مشخصی در کهکشان را با نقاط قرارگیری صخره‌ها مقایسه کردن، ولی بهترین تفسیر این است که در فضای این باغ قدرتی است که به انسان نوعی آرامش مطلق را تلقین می‌کند و در این فضا، رازی است که با هیچ واژه‌ای نمی‌توان آن را توصیف کرد. پیامد این تحلیل و کاهش، یک واقعیت کاسته شده و بی‌اهمیت نیست، بلکه بینشی بزرگ و ناب از کل جهان هستی است. معادلی برای باغهای خشک ژاپن در ایران وجود ندارد. فقط می‌توان به نقش مهمی که «خلاء عظیم» در هر دو فرهنگ دارد اشاره کرد که در شکل‌گیری این دو باغ تأثیر می‌گذارد.

۲۶- باغ ایشی‌کاوا، ادو ارا

۲۵- باغ کاخ کاتسرا، کیوتو

۲۳- باغ معبد هوتوژی، کیوتو

سبدهای پر میوه و شیشه‌های نوشیدنی را در جویباره‌ها می‌ساختند. شعرخوانی در باغ نیز یکی از مهم‌ترین هدفهای باغ ایرانی است.

در خاتمه می‌توان گفت مسئله اصلی در باغ شکل‌گیری آن با جزا و عناصر موقع و گذراست - یعنی گل و گیاه و درخت - اما ساختار آن، بیش از بسیاری از بنایهای عمماری تاریخی، پل‌بر جامی‌ماند. دلیل آن این است که مصالح سازنده باغ، در طول تاریخ ماهیت خود را عوض نمی‌کند. به نوعی می‌توان گفت تکری که مبنای اصلی بازارسازی فضاهای تاریخی‌اند، بر ساختار و گونه‌شناسی گیاهان باغ تأثیر زیادی ندارند و گویی ساختار باغ ایرانی است. در ایران، در کوچک‌ترین باغچه منزل از همان مصالح طبیعی استفاده می‌شده که در پرشکوهترین باغ سلطنتی به کار می‌رفته است.

بدون باغ، هیچ شعری سروده نمی‌شد، و شاید بدون شعر هم هیچ باغی ساخته نمی‌شد. در فرهنگ ما ایرانیان، باغ و ادبیات چنان در هم آمیخته شده‌اند، که نمی‌توان گفت کدام یک دیگر را پدید آورده است. به قول دکتر ایرج افشار، دو کاربری اصلی باغ عبارت‌اند از معاشرقه و مشاهده بدون شک باغ ایرانی بازتاب کهن-الگوی تصویر ازی بهشت است، ولی باغ بهشتی است در روی زمین. بیشتر باغهای ایرانی را دیده‌ام و کوشیدم بعد مقدس آنها را المس کنم، ولی هر چه بیشتر در آنها تأمل کردم از «رض مکوت» دورتر شدم؛ بعد رفاقتی در دل خود بیننده باغ است. درست است که انسان افسرده و دلتگ با خود زدن در باغ، دچار حالی خوش می‌شود و از آن حالت قدم زدن در باغ، آنی رهایی شود، اما جنبه‌های لذت جویله‌ای دارد و مل McDگی برای آنی معنوی آن به مرائب قوی‌تر است. باغ ایرانی پر از حرکت و جنب و جوش و زندگی روزمره است.

به زبان سفر نکرده‌ام، تنها از راه کتابهای فرهنگ و باغ‌سازی زبانی را مطالعه کرده‌ام، ولی به نظرم می‌رسد که اگر با غای در دنیا وجود داشته باشد که بخواهد انسان را به خدا نزدیک کند، باغ زبانی است. باغ زبانی به منظور تزکیه نفس و عبادت آفریده شده و پر از سکوت و تأمل است.

پانوشهای:

1-Randall white, *Pre'histoire*, Translated by Alain Roussot

.۲- علی حصوري، باغ مینوی فردوس و طرح قالی ایراني، کلاک، آذر ۱۳۷۶

3- Ernst Herzfeld

4- Elizabeth B. Moynihan, *Paradise as a Garden in Persia and Mughal India*, p. 9.

سامره در دوران خلیفه معتصم ۱۷۲ باغ داشته است.

5- Oasis

6- William Mitchel, William Turnbull, Charles Moore, *Poetics of Gardens*

۷- گفتگو با دکتر ایرج افشار

8- Geta

کوشک، چهلستون اصفهان است. در این باغ مجسمه‌های سنگی نیز دیده می‌شود (تصویر ۲۷). در باغ ایرانی، گاهی مهتابی (سکو برای نظاره مهتاب و خواب در فصل گرما)، تخته‌ای چوبی، قالیچه‌هایی که روی چمن گستردۀ می‌شود، به کار می‌رود.

مراسم ویژه
Sado نام دارد و بینائیک‌دار آن Sennokiku است. هدف این مراسم رسینن به آرامش معنوی است. دسترسی به چایخانه از طریق یک باغ خاص با نام roji یا chaniwa است. صورت می‌گیرد. ایده‌آل ترین حالت باغ چایخوری آن است که در کنار یک راه کوهستانی قرار می‌گیرد.

عناصر باغ چایخوری عبارت‌اند از سنگهای قدمگام، فانوس سنگی، درختهای متراکم، چاه آب برای شستشو (مشابه وضو)، یک ملاقه بزرگ برای برداشتن آب از چاه و wabi کوشک بسیار ساده به سبک

در یکی از چایخانه‌های قصر Katsura. در ورودی طوری طراحی شده است که فرد هنگام ورود می‌بایست خم شود. ارتفاع این در نصف قد انسان است. چایخانه برای مراقبه احوال و رسیدن به آرامش برای شاهزادگانی که از جنگ و هیاهو بازمی‌گشته‌اند، ساخته می‌شده است.

در باغ ایرانی، بیشترین مراسم ویژه مراسم جشن و سورور بوده است. در باغ فرح آباد اصفهان، در زمان مراسم جشن،

۲۷- فوارهای سنگی چهلستون

راه‌ها
در باغ زبانی مسیرها کاملاً ارگانیک است و گاهی سنگهای قدمگاه^۸ (جای قرارگیری پا) چنان پر پیچ و خم است و فواصل میان این سنگها چنان گوناگون که انسان باید آگاهانه قدم بردارد، و در واقع، برداشتن هر قدم به نوعی حرکت هنری تبدیل می‌شود (تصویر ۲۲)، اما در باغ ایرانی، مسیرها بر محورهای مستقیم و کم عرض منطبق هستند، نوعی «صراط المستقیم» که ما را به قلب بهشت می‌رساند.

رنگ

از لحاظ رنگ‌بندی، باغهای زبانی بسیار مینیمال هستند و تنها از یک پا درونگ در هر فصل برخوردارند. به عنوان مثال، باغ گیلاس که ناگهان در بهار غرق شکوفه سفید می‌شود (تصویر ۲۳). اما در باغ ایرانی، گلهای بر رنگ‌های بسیار گوناگون می‌رویند و باغ ایرانی هزار رنگ است (تصویر ۲۴).

وسائل باغ

در باغ زبانی همیشه بک فانوس سنگی، یک درخت استثنایی، یک آلاچیق ماهیگیری، رواههای چوبی، پلهای سنگی و چوبی، چاهی برای شستشو در باغ، به خصوص هنگام مراسم چاه، و سکویی برای تماشای مهتاب، وجود دارد (تصاویر ۲۵ و ۲۶).

در باغ ایرانی، یک کوشک، که نسبت به ثروت صاحب باغ می‌تواند مجلل یا ساده باشد، وجود دارد. زیباترین نمونه

Eram Garden, Shiraz

۲۴- باغ ارم شیراز